БОЛАЛАРДА АУТИЗМ КАСАЛЛИГИ ВА УНИ ДАВОЛАШНИНИГ ИЖТИМОИЙ, ИҚТОДИЙ ВА ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ ҲАМДА АУТИСТ ОДАМЛАРГА НИСБАТАН ТОЛЕРАНТЛИ МУНОСАБАТЛАР

Муҳитдинова Дилдора Алишер қизи
“Оила ва Гендер” илмий-тадқиқот институти
Эгамбердиева Нодира Мелеибаевна

Аннотация: *Қадимда унча маълум бўлмаган ва ўрганилмаган аутизм касаллиги охирги йилларда жуда долзарб муаммо бўлиб қолди ва у жиддий изланишларни тақозо этади. Қуйида аутизм ксаллигининг хусусиятлари, уни даволашда педагогик жараёнлар, АВА терапиясининг муҳимлиги, ҳақида сўз юритилди. Шу билан бирга аутизм ҳақида тушунтириш ишлари, унга нисбатан одамларнинг мносабатларни маданилаштириш, бу жиҳатдан келиб чиқадиган муаммоларни бартара этиш, муносабатларни толерантлаш, мутахассисларни тайёрлаш йўллари ҳаида сўз боради.*

Калит сўзлар: *болалар аутизми, даво терапияси, АВА терапияси, каммуникатив кўникмалар, ташхис, ҳиссий алоқа. Бу касаллик асосан ҳаётнинг дастлбки уч йилида ўзни намоён қиладиган, миянинг иш фаолятига таъсир қилувчи асаб касаллигидир. Аутизмнинг асосий характеритикси – ижтимоий мослашув, нутқ функциси ва ақлий ривожланиш билан боғлиқ. Унинг асосий сабаби майда синаптик бирикмаларнинг камолотига таъсир қилувчи генлар билан боғлиқ.*

Болаларда аутизм ақат кузатув орқал аниқланди.Баъзи даволаш усуллари илми сосланмаган бўлсада, амалиётда ўллаб келинади.

Мутахассислар илми асосланган терапилардан ойдаланишни тавсия қиладилар.

- Амалий хулқ-атвор таҳлилига асосланган интенсив терапи – Applied Behavior Analysis ABA)
- Ўзини тутишнинг уйдаги интенсив дастури - Home-based Intensive Behavioral Treatment (IBT)
- Ўзини тутишнинг мактабдаги интенсиқ дастури - Shool-based Intensive Behovieral Treatment
- Асосий реакция машғулотлари - Pivotal Response Treatmint (PRT)
- Табиий таълим парадигмаси - Natural Learning Paradigm (NLP)
- Хулқ-атворни ижобий қўллаб-кувватлаш - Positive Behavior Support (PBS)
- Хулқ-атвор бўйича оғзаки треннинг - Verbal Behavior Therapy
- Равонлик бўйича треннинг -Fluency Trainning

Бугунги кунда бутун дунёда амалий хулқ-атвор таҳлилига асосланган интенсив терапия (АВА) болалардаги АСБ ни даволашдаги энг маъқул усулдир.Мутахассислар бола билан 12 йил давомида муттасил равишда шуғуллнишни тавси қиладлар.

Бугунги кунда мамлаатимиз Ўзбекистонда болалар атизми касаллиги масаласи ва муаммлари борасида қатор изланишлар олиб борилмоқда. Раҳбариятмиз томонидан Ўзбекистонда аутистик спекторда бузилиши бўлган болалар сонининг ортиб бориши ва уларни ўқитиш, тарбиялаш, жамиятга мослаштириш муаммоларига турли ёндашувлар, шунингдек ушбу соҳада замонавий илм-фан ютуқлари ва илғор ҳорижий амалиёт асосида ҳаракат стратегияси ишлаб чиқиш зарурат экани таъкидланади.

Аутизм касаллиги билан курашишда тўғри ташхис қўйишга эришиш, малакали мутахасисларга эга бўлиш, ташхс ва даво йўналишига сарф бўладиган маблағни ҳал қилиш кўп нарсани белгилаб беради. Шу билан бирга тарғибот-ташвиқот ишларини йўлга қўйиш масаласи ҳам жуда муҳим.

Аутизм касаллиги ҳақида маълумот бериш, кенг жамоатчилик доирасида тушунтириш ишларини олиб бориш йўлга қўйилиши қанчалик долзарб бўлса, шунчалик машақатли ҳамдир.

Аутист болага нисбатан маҳалла, муасасаларда самимий муносабат юзага келтириш,аутизмнинг руҳий касаллик эмас, балки ҳолат эканини тушунтириш зарурати. Атрофдагиларнинг муносабати ҳар бир аутт боланинг ўзгариб, соғлом сафдошлари қаторига қўшилишига катта мконит туғдирши муинлигини англаш.

Қадимда аутст болалар билан шуғилланилмаган.Бу касаллик инсоният тарихида жуда ёш. Лкин, ҳозирда унга ташхис қўйиш ва даволаш усулларини ишлаб чиқиш мукаммаллашиб бормоқда. Аутист болалар билан уларнинг жуда ёшлигадан назорат олиб борилиши, терапининг энг мақбул усулларин қўллаш, тўғри баҳолаш ва аутизмга нисбтан толерантлик муносабатларига эришиш , бу йўлдаги уамоларни хал этиш, зйракли ва фидойили орқали яхши натижаларга эришиш мумин. АБу нарса инсонлар олдидаги бурч ва масъулиятни янд оширади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1.Дети с аутизмом.(Текст) П.Сармати; пер с анг. З.Замчук. – Санкт-Петербург : Питер, 2005.-224с.

2.Дети с нарушеними обшеня: ранний дтский аутизм (Текст) учеб. Издание/ К.С.Лебединская, О.С.Никольская, Е.Р.Баенская, М.М.Либлинг, Р.К.Ульянова, Т.И. Морозова. М.: Просвещение, 1989.-95с.

3.Эмоциональные нарушениЯ в детском возрасте и их коррекция // В.В.Лебединский О.С Никольская, Е.Р.Баенская, М.М. Либлинг. – М,: Московского университета, 1990 – 197с.

4.Психологичская помощ детям с проблемами в развитии (Текст) И.И.Мамайчук. Санкт-Петербург; 2001.-219с.

5.Аутизм у детей. В.Е.Каган.Россия, издательство: «Смысл» , 1981/2020.

6. Avezova, D., & G'ulomova, S. (2024, November). O'QUVCHILARDA MATN YARATISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH VA UNING ILMIY ASOSLARI. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE (Vol. 1, No. 11, pp. 386-389).

7. Avezova, D. (2024). O 'QUVCHILARDA ESSE YOZISH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH ZARURATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4(20), 90-94.

8. AVEZOVA, D. ESSE–O 'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA. LTEACHIN ANGUAGE, 143.

9. Ишанова, Н. Р., & Назирова, З. Р. (2023). ПРЕПОДАВАНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК НЕРОДНОГО СТУДЕНТАМ-ВЕТЕРИНАРАМ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ. Science and innovation, 2(Special Issue 8), 1596-1598.

10. Ishanova, N. (2023). MAIN DIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF TEACHING RUSSIAN AS A NON-NATIVE LANGUAGE TO VETERINARY STUDENTS. Science and innovation, 2(B8), 52-55.

11. Nargis, I. (2022). RUS TILINI O 'QITISHDA ZAMONAVIY INTEGRATIV METODLAR. ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSIYA, 1(3), 73-76.

12. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.

13. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 369-374.

14. Norboyevna, R. N., & Shukurullaev, A. O. (2024). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA EKOLOGIK TEATRNI TASHKIL ETISH ORQALI EKOLOGIK KONSEPTUAL ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH. Inter education & global study, (7), 158-164.

15. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOIY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.

16. Adilova, A. S. (2021). Corpora and corpus-based teaching Uzbek to foreigners. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding (IJMMU), 8(4), 525-531.

17. Abdurahimovna, A. S. (2021, December). Tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasi (AQSHdagi ayrim universitetlar misolida). In Conferences.

18. Adilova, S. A. O 'ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O 'QITISH: TAJRIBA, MUAMMO, ISTIQBOL.